

Deșteaptă-te, române!

Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

Használati útmutató

Olvasmány- és filmajánló

Kérdések, feladatok

Kiegészítő információ, érdekesség

Olvasmány

Filmajánló

• *Szabadság, szerelem* (2005)

a román elvtársaitól kapott segítséget a forradalomban elfogásában és jelezte, hogy nem kíván foglalkozni az erdélyi magyarság kérdésével.

Kérdések – feladatok

1. Keresetek közeli újságokat, plakátokat, emlékiratokat, fényképeket, amelyek az 1956-os magyarországi forradalomhoz vagy annak erdélyi visszhangjához kapcsolódnak.
2. Milyen következményei voltak az erdélyi magyarságnak néve az 1956-os magyarországi forradalomnak?

Tudod-e?

- 1956. november 1-én Kolozsváron egyetemisták a Házsongrádi tereben emlékeztek a magyar forradalom áldozataira, aminek eredményeként sokukat letartóztatták, kizárták az egyetemről vagy elűzték és bebörtönözték őket.

Olvasmány: Az erdélyi magyarság művelődése a szocialista Romániában

Oktatás

A második világháború utáni években az erdélyi magyarság teljes iskolahálózattal rendelkezett Észak-Erdélyben, beleértve a kolozsvári egyetemet is, és ehhez hasonlóan Dél-Erdélyben is helyreállt a háború alatt megszakított iskolahálózat. Az 1940-es évek végén újabb főiskolák is létrejöhettek, magyar tagozatok is működtek a műszaki, orvosi vagy művelődési képzésben, az elemi és középiskolák hálójában egyaránt voltak állami és felekezeti iskolák. Először a felekezeti iskolák voltak a kommunista diktatúra áldozataivá az 1948-as államosításnál. Ezek után a főiskolák lettek a román nacionalizmus áldozatainak céljainak, sorra vonták össze őket hasonló román intézményeké, majd a magyar tagozatokat a legtöbb helyen fel is szüntették. (A Ceausescu rendszer bukásáig magyar nyelvű felsőoktatást támaszt, kis létszámi hallgatóval, csupán a magyar nyelv és irodalom szakon, a színházművészetben és a protestáns és katolikus lelkészképzésben maradt.)

98 A romániai magyarok 1945–1989 között

Fejzetcím

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc

A magyar forradalom kitérése

A forradalom Pesten 1848. március 15-én kezdődött. A 12 Pont és Nemzeti dal megfogalmazásával. Az uralkodó kinevezte az első felelős magyar kormányt, Batthyány Lajos vezetésével. A Pozsonyban gyűlésező országgyűlés megszavazta a társadalmi és politikai átalakulást biztosító törvényeket: közelebrvités, jobbágyfelszabadítás és ún.ó.

A pesti események hírére március 20-án Kolozsváron Bethlen János tanácskozást hívott össze Kolozsvárra. Itt kérték az erdélyi országgyűlés összehívását, amely hozzon törvényt a jogegyenlőség, közelebrvités, unió és egyéb sürgős kérdésekben.

Májusra Erdélyben a jobbágyosság megszabadult a hábéri szolgálatától, legelő- és erdőfelhasználási jogoktól. A jogon jobbágyi szerelmek mellett ebben szerepet játszottak egyes agitátorok, akik azt terjesztették, hogy a császár az erdélyi jobbágyokat is felszabadította, csak a főbírók okozták a rendeletet. A helyzetet súlyosbította, hogy a jobbágyok több mint kétharmada román volt, a nemeket pedig mindenki a magyarokkal azonosította, bécsnek pedig nem állott érdekében oldani a feszültséget.

Petőfi Sándor a Nemzeti dal szavója a Nemzeti Múzeum képtárából

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc

Fogalomtár

- **Mécsriak** – az Erdély-szigetnek szülői, akik a mécsok
- **agitátor** – politikai szószóló

Leckecím

Alcím

Új fogalmak magyarázata

Leckecím

Képaláírás

Kedves diákok! A digitális tankönyv és az interaktív feladatok elérhetők a www.manuale.edu.ro weboldalon. Sok sikert kívánunk a megoldásukhoz!

Film

Interaktív feladat

Nagyítás

Alapkompetenciák

1. Időben és térben való tájékozódás
2. Együttműködés különböző tanulási- valamint iskolán kívüli tevékenységek keretében
3. A nemzeti kisebbség történelmére vonatkozó lényeges eseményeket bemutató források vizsgálata/kutatása

Sajátos kompetenciák és példák tanulási tevékenységekre

1. Időben és térben való tájékozódás
  - 1.1. A történelmi események és a tanulási példákban bemutatott események időrendbe állítása
  - 1.2. A történelmi események térbeli elhelyezése
  - 1.3. Az ember és környezet közötti kapcsolat megismerése
2. Együttműködés különböző tanulási- valamint iskolán kívüli tevékenységek keretében
  - 2.1. Kisebbségi csoportokon belüli pozitív viszonyulás kialakítása, egyszerűbb feladatok megoldásának céljából
  - 2.2. Történelmi témájú projektekben való részvétel az osztály, az iskola vagy a helyi közösség szintjén
  - 2.3. Jelen- vagy múltbéli események jelentőségének kiemelése
  - 2.4. Önismeret és társismeret, valamint személyek és csoportok közötti hasonlóságok és különbségek felismerése
  - 2.5. Nyitottság megnyilvánulása különböző helyzetekben kommunikáció révén
3. A nemzeti kisebbség történelmére vonatkozó lényeges eseményeket bemutató források vizsgálata/kutatása
  - 3.1. Történelmi fogalmak felismerése az elérhető/rendelkezésre álló forrásokban
  - 3.2. Dokumentumok, források hasznosítása/felhasználása

Tartalomjegyzék

A Habsburg uralom bevezetése és megszilárdulása Erdélyben (1690–1867).	6	
Törökellenes harcok és Habsburg berendezkedés Erdélyben	6	
A kuruc szabadságharc (1703–1711) és következményei.	8	
A barokk Erdélyben	18	
Magyarország és Erdély a reformkorban (1825–1848).	19	
Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc	23	
A forradalomtól a dualizmusig (1849–1867)	32	
Erdély az Osztrák–Magyar Monarchiában (1867–1914)	35	
A dualizmus intézményrendszere, politikai és társadalmi élet	35	
Művelődés a dualizmus korában	43	
Az első világháború és következményei	49	
Az első világháború (1914–1918).	48	
Erdély a világháború sodrásában	54	
A háború vége.	56	
A párizsi békekonferencia	60	
Az erdélyi magyarság a két világháború között	67	
Többségből kisebbségbe.	67	
A magyar kultúra Erdélyben: oktatás, egyházak szerepe, népi hagyományok	74	
A második világháború időszaka (1939–1945).	81	
Románia és Magyarország a második világháború idején	81	
A Szovjetunió megtámadása. Románia és Magyarország belépése a háborúba	83	
A romániai magyarság 1945–1989 között.	93	
A háborút követő gazdasági, társadalmi és politikai változások	93	
Esettanulmány: 1956 Erdélyben	97	
Olvasmány: Az erdélyi magyarság művelődése a szocialista Romániában	98	
A romániai magyar közösség a kommunizmus bukása után.	106	
Az erdélyi magyarság művelődése	110	

A borítón: a háttérben az 1700. évi Cornelius Danckerts-féle Erdély-térkép, rajta erdélyi városokat ábrázoló képeslapok (a címoldalon Kolozsvár és Marosvásárhely, a hátoldalon Székelyudvarhely, Nagyvárad és Temesvár).

A Habsburg uralom bevezetése és megszilárdulása Erdélyben (1690–1867)

Törökellenes harcok és Habsburg berendezkedés Erdélyben

1683-ban a meggyengült Oszmán Birodalom sikertelenül próbálta bevenni Bécset, ezt követően a Habsburgok és szövetségesei ellentámadásba lendültek, céljuk az volt, hogy a törököt véglegesen kiűzzék Európából. Az újjáalakult **Szent Liga** csapatai sikeresen visszahódították Budát (1686), és a magyar rendekkel elfogadtatták, hogy a török kiűzéséért cserébe lemondjanak a szabad királyválasztási jogukról a Habsburgok javára (1687).

Az 1687-es, Apafi Mihály fejedelemmel kötött **balázsfalvi egyezmény** megengedte a császári csapatoknak, hogy Erdély területén teleljenek. Egy évvel később, az erős császári jelenlét nyomására Apafi Mihály és az az erdélyi rendek aláírták a **fogarasi nyilatkozatot**. Ennek értelmében felmondták a török védnökséget, I. (Habsburg) Lipót császár (egyben Magyarország királya) oltalma alá helyezték magukat. Lipót császár felvette az Erdély fejedelme és a székelyek ispánja címet, de valójában a császári csapatok katonai megszállásáról beszélhetünk.

Apafi Mihály halála (1690) után névlegesen 14. esztendő fia, II. Apafi Mihály lett a fejedelem, de ténylegesen sosem uralkodott, mert már nagykorúsítása előtt Bécsbe rendelték, ott kellett töltse élete hátralévő részét. Ugyanebben az évben egy rövid időre a fejedelem a török által támogatott Thököly Imre lett, de a császári csapatok gyorsan kiszorították Erdélyből. E zűrzavaros időkben íratta alá Bethlen Miklós erdélyi főúr, későbbi kancellár Lipót császárral az Erdélyre vonatkozó alkotmánytervezetet, a **Diploma Leopoldinumot** (Lipót Oklevele), amely alapján egészen 1848-ig kormányozták Erdélyt a Habsburgok.

Az 1690-ben I. Lipót által kibocsátott oklevél fordulópontot jelentett Erdély történetében. Kezdetét vette egy hosszú, közel 200 éves időszak, amelyben az egykori önálló fejedelemség egy német nyelvű, katolikus vallású birodalom kicsiny és gazdaságilag elmaradott tartománya lett. Az új helyzetet szentesítette az 1699-ben megkötött **karlócai békeszerződés**, amelynek értelmében az Oszmán Birodalom átengedte a Habsburgoknak Magyarországnak nagy részét és Erdélyt.

A Habsburgok számára Erdély elsősorban katonailag volt értékes, határszéli tartományként ütköző területnek, „*a birodalom keleti sarokbástyájának*” számított a törökkel szemben. A Habsburgoknak szükségük volt Erdélyre, ezért Lipót és utódai mindent megtettek, hogy a tartományt beolvasszák a Birodalomba. Annak ellenére, hogy a török

kiűzését követően egy kézbe kerültek az egykori Magyar Királyság területei – utolsóként a Temesi Bánság, az 1718-as **pozsáreváci béke** értelmében –, a Habsburgok mégsem állították vissza a Mohács előtti egységet. Erdély és Magyarország különálló tartományok maradtak. Bécsben létrehozták az **Erdélyi Udvari Kancelláriát**, Erdély élére **gubernátor** (kormányzó) került, leginkább az erdélyi katolikus, császárpárti családok tagjai közül (Haller, Bánffy, Kornis, Kemény, Teleki, Mikó, Brukenthal). Ezáltal megerősödött egy új, Habsburg-párti arisztokrácia Erdélyben. A 17. század végén Erdély magyar, székely és szász lakosságának többsége valamelyik protestáns felekezet tagja volt. A katolikus Habsburgok mindent megtettek, hogy egyházukat megerősítsék – kezdetét vette a hatalmilag támogatott ellenreformáció: a protestánsoktól elvették templomaik és iskoláik egy részét, állami hivatalokba elsősorban katolikus vallásúak kerülhettek, 1716-ban a katolikus püspök visszatérhetett Gyulafehérvárra.

Hogy gyerkeik jobban érvényesülhessenek, egyes protestáns családok feladták vallásukat, így a 18. század végére a katolikusok fokozatosan újból többségbe kerültek Erdély magyar társadalmában. Mindezekon túl az erdélyiek legsúlyosabb sérelme az adók növekedése volt. Apafi Mihály idején még 60 ezer forint értékű volt a töröknek fizetett „harács”, 1690 után azonban a helyzet nyomasztóvá vált, a Habsburgoknak fizetett adó elérte az évi 400 ezer forintot.

Apafi Mihály szobra (Nagyernye)

Feladatok:

1. Ki volt az utolsó ténylegesen uralkodó erdélyi fejedelem?
2. Milyen országközi szerződés szentesítette a Habsburg uralmat Erdélyben?
3. A törököknek vagy a Habsburgoknak kellett nagyobb adót fizetni?

A kuruc szabadságharc (1703–1711) és következményei

Az 1690 utáni Habsburg-uralom jóval terhesebbnek bizonyult, mint a korábbi török fennhatóság (adók, ellenreformáció). Magyarországon és Erdélyben egyre nagyobb lett az elégedetlenség I. Lipóttal szemben, így 1703-ban Habsburg-ellenes szabadságharc tört ki **II. Rákóczi Ferenc** vezetésével. A nemesség elsősorban rendi jogainak csorbulását sérelmezte, a parasztok a magas adó és a katonaság beszállásolása, kötelező ellátása miatt voltak elégedetlenek.

Rákóczi fontosnak érezte a paraszttömegek megnyerését, ezért elrendelte, hogy a nemesek is adózzanak, ugyanakkor ígéretet tett, hogy győzelme esetén megszünteti a jobbágyterheket. Hamarosan 60 000 fős sereg állt rendelkezésére, ennek jelentősebb parancsnokai **Bercsényi Miklós**, **Károlyi Sándor**, **Esze Tamás**, **(Vak) Bottyán János**, **Pekri Lőrinc** voltak.

II. Rákóczi Ferenc

Bercsényi Miklós

Mikes Kelemen

Hadi kiadásait a felvidéki ezüstművek (Körmöcbánya, Selmechbánya, Besztercebánya) lefoglalásával próbálta biztosítani. A császárelenes mozgalomnak külföldi támogatásra is szüksége volt, ezért vette fel Rákóczi a kapcsolatot XIV. Lajos francia királlyal és I. Péter orosz cárral. A francia király biztatására a kurucok trónfosztottá nyilvánították a Habsburg dinasztiát Magyarországon, és **vezérlő fejedelemmé** választották II. Rákóczi Ferencet.

Az 1708. augusztus 3-án lezajlott **trencsényi csata** fordulópontot jelentett a kuruc szabadságharc történetében: a fejedelem lova felbukott, és Rákóczi ájultan esett le róla. Mivel a kurucok azt hitték, hogy meghalt, az egész had szétfutott. Ezt a csatavesztést többé nem heverték ki. Egyre több kuruc vezér állt át a császár táborába, büntetlenséget remélve. Rákóczi visszaszorult Munkács és Szatmár környékére.

A KURUC SZABADSÁGHARC (1703–1711)

id. Georg Philipp Rugendas: Kuruc-labanc lovas párbaj

Fogalomtár

- **kuruc** – Habsburg-ellenes felkelők vagy velük rokonszenvezők elnevezése a 17–18. századi Magyarországon.
- **labanc** – császárpárti, a Habsburgokhoz hűséges személy.
- **emigráció** – kivándorlás, egy személy vagy csoport azzal a céllal hagyja el szülőföldjét, hogy egy másik országban éljen. Okai között találhatóak vallási, politikai, katonai, gazdasági tényezőket.
- **Erdélyi Udvari Kancellária** – a Habsburg fennhatóság alatt álló Erdély legfelsőbb szintű kormányzati szerve 1694–1867 között, székhelye Bécsben volt.
- **Gubernium** – Erdélyi Királyi Főkormányzóság, élén a kormányzóval, székhelye előbb Gyulafehérváron, majd Nagyszombatban, végül Kolozsváron volt.

A fejedelem 1711 februárjában Lengyelországba utazott, hogy I. Péter cár küldötteivel tárgyaljon, a kuruc sereg főparancsnokságát pedig Károlyi Sándorra ruházta. Károlyi, hogy elkerülje a megsemmisítő katonai vereséget, tárgyalásokat kezdett Pálffy János császári tábornokkal. Így került sor 1711. április 30-án a **szatmári békére**, és másnap a **nagymajtényi fegyverletételre**.

A szatmári béke kegyelmet biztosított minden kurucnak, aki hűségeskötést tett a császárnak. Ez Rákóczi is vonatkozott volna, ő azonban elutasította az ajánlatot, és önkéntes száműzetésbe vonult. Maroknyi kíséretével egy ideig Lengyelországban,

Angliában, majd Franciaországban élt, végül XIV. Lajos halála után a török szultán fogadta be. Kíséretével 18 évig élt **Rodostóban** (ma Tekirdag). II. Rákóczi Ferenc 1735 nagypéntekén halt meg, holttestét hűséges íródeákja, Mikes Kelemen Isztambulba vitette, és a jezsuiták Szent Benedek-templomában helyezte el édesanyja, Zrínyi Ilona sírja mellé.

Rákóczi, Mikes és Bercsényi Rodostóban

Olvasmány:

„Estve a lefekvésnek ideje lévén, kétfelől a karját tartották, de maga ment a hálójába. A szovát igen nehéz volt már megérteni. Tizenkét óra felé éjszaka mindnyájan mellette voltunk. A pap kérte tőle, ha akarja-e felvenni az utolsó kenetet? Intette szegény, hogy akarja. Annak vége lévén, a pap szép intéseket és vigasztalásokat mondván neki, nem felelhetett rája, noha vettük észre, hogy eszin van. Azt is láttuk, hogy az intéskor a szeméből könnyhullatások folynak. Végtire szegény, ma három óra után reggel, az Istennek adván lelkét, elaluvék, mivel úgy holt meg, mint egy gyermek. Ő szegény árvaságra hagyja bennünket ezen az idegen földön. Itt irtóztató sírás, rívás vagyon közöttünk. Az Isten vigasztaljon meg minket.” – *A fejedelem halála* – részlet Mikes Kelemen 112. leveléből, Rodostó, 1735. április 8.

Életrajz – II. Rákóczi Ferenc

II. Rákóczi Ferenc 1676-ban született Borsiban, szülei I. Rákóczi Ferenc választott erdélyi fejedelem és Zrínyi Ilona voltak. Űkapja, dédnagyapja és nagyapja, Rákóczi Zsigmond, I. és II. Rákóczi György is Erdély fejedelmei voltak. Édesapja még csecsemőkorában meghalt, nevelőapja, Thököly Imre révén korán megismerte a kuruc mozgalmat. 1690-től a prágai egyetemen tanult, 1694-ben feleségül vette Sarolta Amália hessen-wanfriedi hercegnőt, akitől három fia született, de csak kettő, József és György

érték meg a felnőttkort. Eredetileg Isztambulban temették el, de Rákóczi és néhány bujdosó társának holttestét 1906-ban hazahozták Magyarországra, és a kassai Szent Erzsébet-székesegyházban helyezték végső nyugalomra.

Tudod-e?

- Rákóczinak kétszer is felajánlották a lengyel koronát, de egyszer sem fogadta el.
- A 18 évig tartó rodostói emigrációban Rákóczi majdnem szerzetesi életet élt, napjait imádkozással, írással, olvasással és barkácsolással töltötte.

Feladatok

1. Melyik a kakukktojás és miért: Pálffy János – Esze Tamás – Vak Bottyán – Bercsényi Miklós?
2. Egyike vagy a bujdosóknak Rodostón. Írj egy naplórészletet vagy levelet Mikes Kelemen stílusában, amelyben a száműzetés nehézségeit és a szülőföld iránti vágyat mutatsz be!
3. Nézz utána, hogy milyen rokonságban állt Rákóczi a két Zrínyi Miklóssal, a szigetvári hőssel és a költővel! Készíthetsz családfát is.

Olvasmány – Népesedési változások Erdélyben és a Partiumban

A 17. századi járványok és háborúk (II. Rákóczi György lengyelországi hadjárata, Ali pasa garázdálkodásai), majd a Rákóczi-szabadságharc következtében Erdély lakossága megfogyatkozott, amit 1690 után a Habsburgok telepítésekkel igyekeztek pótolni. A gyűjtőnéven **svábok**nak nevezett németajkú telepesek az uralkodók vagy a földesurak hívására érkeztek Magyarországra, földet, házat vagy házhelyet és adókedvezményeket kaptak. Az egykori Erdélyi Fejedelemség területén főleg a Partiumba és a Bánságba telepítették őket. A szervezett telepítések mellett érkeztek románok Moldvából és Havasalföldről, a jobb és biztonságosabb jövő reményében. A ruszinok főleg Magyarország észak-keleti részén találtak új otthonra, de egyre nagyobb számban jelentek meg az ország különböző vidékein a zsidók és cigányok is.

A sokféle együttélő nép között az egész 18. század folyamán ritkán alakultak ki ellentétek, mivel a nem magyar nemzetiségű lakosság is hazájaként tekintette Magyarországot és Erdélyt.

Esettanulmány: Mária Terézia (1740–1780)

III. Károly magyar király (1711–1740) fiúörökös nélkül halt meg, ezért már életében igyekezett gondoskodni a trónutódlás kérdéséről. 1723-ban kiadta a **Pragmatica sanctiót** (jelentése gyakorlati rendezés), amellyel a Habsburg-ház női ágának a magyar trónon való örökösödését biztosította. Elsőszülött lánya, Mária Terézia 1740-től viselte a magyar királynői címet is. Legfontosabb rendelkezései közé tartozott a **kettős vámrendszer** bevezetése, amelynek lényege az volt, hogy a birodalom gazdaságát megvédje. Az első a birodalom köré húzott védvámvonaltól volt, hogy megvédje a hazai ipart. A rendelkezés értelmében meghagyta az Ausztria és Magyarország közötti belső vámhatárt, ami kedvezett a magyar mezőgazdasági termékeknek az alacsony vám miatt, de hátrányosan érintette a magyar ipari termékeket az osztrák és cseh iparcikkokkal szemben. 1767-ben kiadta az **úrbéri pátenst**, vagy az urbáriumot. Ez a jobbágy földesúrral szembeni kötelezettségeit rögzítő szabályrendszer volt. A jobbágyterhek nagysága miatt a királynő rendeletben szabta meg a földesúrnak járó szolgáltatásokat, így a kilencedet évi egy aranyforintban, az ingyenmunkát pedig heti egy nap ígás- vagy két nap kézi munkában. Felállította a **folytonos táblákat** (törvényszékek), amivel szerette volna megszüntetni a különböző jogállású vidékek (Székelyföld, Szászföld, vármegyék) igazságszolgáltatási rendszerei közti különbséget. Az volt a cél, hogy a perek, törvényszéki eljárások ugyanúgy történjenek minden közigazgatási egységben. Másfelől, szerette volna a közigazgatást (és ennek szerveit) különválasztani a bíraskodástól. A felvilágosult abszolutizmus szellemében próbálta szabályozni az oktatást is, 1777-ben kiadta **tanügyi rendeletét**

Mária Terézia

MAGYARORSZÁG ÉS ERDÉLY A HABSBURG BIRODALOMBAN (1780 KÖRÜL)

(Ratio Educationis). Ezzel az addig egyházi irányítás alatt álló oktatást államilag próbálta ellenőrizni, hogy az oktatás hűséges és hasznos állampolgárokat neveljen. Szabályozta az iskolarendszert a népiskoláktól az egyetemekig, beleértve a tantervi követelményeket.

A madéfalvi veszedelem emlékműve

Tudod-e?

- Mária Terézia Lotaringiai Ferencsel kötött házasságából összesen 16 gyermek született, 11 lány és 5 fiú.
- 1760-ban valóságos elitalakulatot szervezett Bécsben, a magyar királyi nemesi testőrséget, ahol 20–25 éves fiatal nemesek szolgáltak. Ezek döntő módon járultak hozzá a korszak magyar művelődésének és irodalmának fejlődéséhez (pl. Bessenyei György, Gvadányi József, Dugonics András).
- 1762-ben Mária Terézia elrendelte Erdélyben öt határőrezred (három székely, két román) megszervezését. A jobbágysorból szabadulni kívánó románok örömmel állottak katonának, a székelyek viszont ellenségesen fogadták ezt az újfajta kötöttséget. Ők régi kiváltságaikra hivatkoztak, miszerint katonáskodni csak a királyi oklevelekben előírt módon, adómentesség mellett, maguk közül való és maguk által választott vezetők parancsnoksága alatt kötelesek. A székelység vezetői Madéfalván gyülekeztek, hogy megszervezzék az ellenállást, de 1764. január 7-én hajnalban a császári hadsereg báró Siskovics József altábornagy parancsára ágyútűzet nyitottak a falura, mintegy 200 ember halálát okozva. Ezt nevezzük a *madéfalvi veszedelemnek*.

Feladatok:

1. Nézz utána a jobb oldalon lévő kép történeti háttérének! Milyen eseményt örökít meg? Melyek voltak a következményei?
2. „Míg mások háborúznak, te, boldog Ausztria házasodj!” Mire vonatkozik a Habsburg uralkodóház e jelmondata?

„Életünket és vérünket királyunkért!”

Esettanulmány: II. József, „a kalapos király”

II. (Habsburg) József német–római császár (1780–1790) az ún. „**felvilágosult abszolutizmus**” egyik legfontosabb képviselője. Kormányzását két tényező határozta meg: a felvilágosodás eszméi (modernizáció, haladás, reformok, oktatás) és a forradalomtól való rettegés. Ezek hatására vezette be reformjait, amelyekkel nagy felháborodást váltott ki a nemesség és a katolikus egyház körében. **Egyházügyi rendeletével** megszüntette mindazon szerzetesrendeket, amelyek nem végeztek közhasznú feladatokat (oktatás vagy betegápolás), vagyonukat pedig államosította, ezért megromlott a viszonya VI. Pius pápával. **Türelmi rendeletével** engedélyezte protestáns és görög-keleti (ortodox) alattvalóinak, hogy újból templomokat építhessenek (de torony és harang nélkül) és állami hivatalokat tölthessenek be. **Jobbágyrendeletével** szabad költözködési és tanulási jogot biztosított a jobbágyoknak, megtiltotta a botozást, de teljes felszabadításukra nem gondolt. **Nyelvrendelete** egyedüli hivatalos nyelvvé tette a németet. A nyelvrendelet elleni tiltakozás felerősítette Magyarországon és Erdélyben a magyar nemzeti érzést, így egyre divatosabb lett a magyar viselet, egyre fontosabbá vált a magyar nyelvű irodalom, sajtó, zene, tánc és színjátszás. Másik vitatott intézkedése a **közigazgatás reformja** volt. A hagyományos közigazgatást teljesen lerombolta, Erdélyben a régi vármegyék és székek helyébe 10 új megyét alakított ki. A nemesi adómentesség megszüntetéséről és az egységes adózásról szóló elképzelései csupán tervek maradtak.

Reformjai olyan mértékű felháborodást váltottak ki a nemesség és közigazgatási személyzet körében, hogy halálos ágyán kénytelen volt visszavonni rendeletei többségét. A Magyarországot és Erdélyt érintő rendeletek közül csak a vallásügyi és a jobbágyrendelet maradt érvényben.

Feladat

1. 1790. január 28-án volt a „*nevezetes tollvonás.*” Vajon II. József mely intézkedését nevezik így?

Tudod-e?

- II. József Pozsonyból Bécsbe vitette a magyar koronát, ezzel is súlyosan sértve a magyar nemzeti érzéseket.

Fogalomtár

- „kalapos király” – II. József király ragadványneve, mivel nem koronáztatta meg magát magyar királynak. Az elnevezés Ányos Pál költő, szerzetes verses röpiratából származik.
- felvilágosult abszolutizmus – kormányzati rendszer, ahol a teljhatalmú uralkodó polgári reformokat vezet be
- pátens – törvényerejű rendelet, parancs

Olvasmány: A fény százada Erdélyben – intézményteremtő személyiségek

A **felvilágosodás** a 18. század fő eszmeáramlata, kulcsfogalma az értelem. Képviselői megkérdőjelezték a hagyományos intézményeket, értékeket, szokásokat, és hittek a világ megismerhetőségében, a megfigyelés és tapasztalat által szerzett tudásban, az ember jóságában.

Magyarországra csak a század második felében érkeztek a felvilágosodás eszméi, a fő célkitűzések között a magyar nyelv fejlesztése, a magyar kultúra európai szintre emelése, a tudatlanság és elmaradottság elleni küzdelem voltak. Az alábbiakban a század négy kimagasló személyiségevel ismerkedünk meg.

Gróf Árva Bethlen Kata (1700–1759) Bethlen Miklós kancellár unokahúga volt. Mindkét férje korán meghalt, és gyermekeit is elvesztette, ezért nevezte magát Árvának. Magánéleti tragédiái után élete értelmének a református hit védelméért folytatott küzdelmet tartotta. Komoly anyagi áldozatokat hozott a magyar kultúra fejlesztéséért: iskolákat támogatott, ösztöndíjakat adományozott, szorgalmazta a lánynevelést. Kizárólag magyar nyelvű könyvekből álló könyvtárat hozott létre, amelyet a nagyenyedi kollégiumnak adományozott (gyűjteményét 1849-ben tűzvész pusztította el). Írásainak egy része még életében megjelent,

a halála után megjelent *Önéletírása* az erdélyi emlékirattirodalom jeles alkotása.

Gróf Teleki Sámuel (1739–1822) erdélyi kancellár (1791–1822), a göttingeni, varsói és jénai tudományos akadémiák tiszteletbeli tagja. 40 000 kötetes magánkönyvtárából jött létre 1802-ben a marosvásárhelyi Teleki Téka. Gyűjteményében 6 középkori kódexet, 67 ősnyomtatványt, mintegy 1500 régi magyar (1711 előtti) könyvet, számos értékes kéziratot is őriznek.

Gróf Batthyány Ignác (1741–1798) gyulafehérvári római katolikus püspök. Legmaradandóbb alkotása a több ezer kötetes magánkönyvtárából létrehozott gyulafehérvári Batthyaneum, amelyhez régiségtár, természetrajzi gyűjtemény és csillagvizsgáló is társult. A könyvtár több száz kódexet és 565 ősnyomtatványt őriz (a Romániában található ősnyomtatványok 70%-át!). Legértékesebb példánya Nagy Károly frank király és római császár *Aranykódexének* egyik része a 800-as évek elejéről.

BAROKK (XVIII. sz.)

Bethlen
Bethlen-
kast.

Bonchida • Bánffy-kastély

Gyergyószentmiklós • Örmény katolikus templom

Kolozsvár

Piarista templom

Nagyvárad

Székesegyház

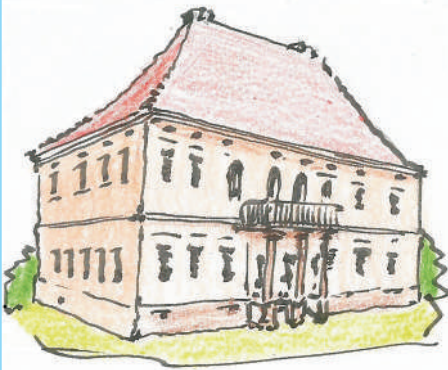
Temesvár

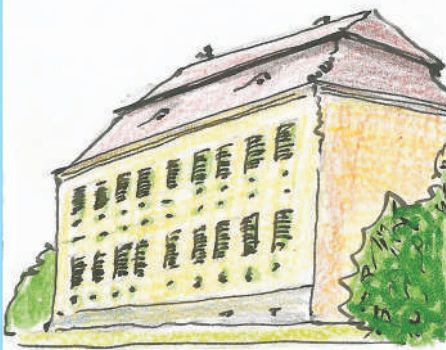
Székesegyház

Erdőszentgyörgy

Rhédey-kastély

Felek • Brukenthal-kastély

Fugad • Bánffy-kastély

Gernyeszeg
Teleki-kastély

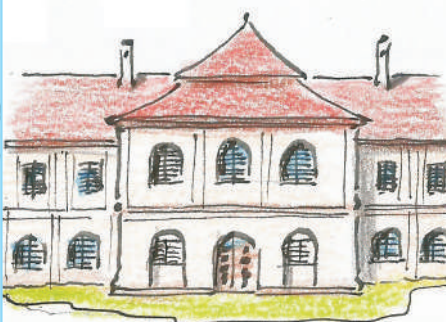
Görgényszentimre

Kapjon • Haller-kastély

Kerelőszentpál • Haller-kastély

Gyulafehérvár • Batthyáneum
Kömlőd • Wesselényi-kastély

Kővárhosszúfalu • Teleki-kastély

Sáromberke

Teleki-kastély

Zsibó • Wesselényi-kastély

A barokk Erdélyben

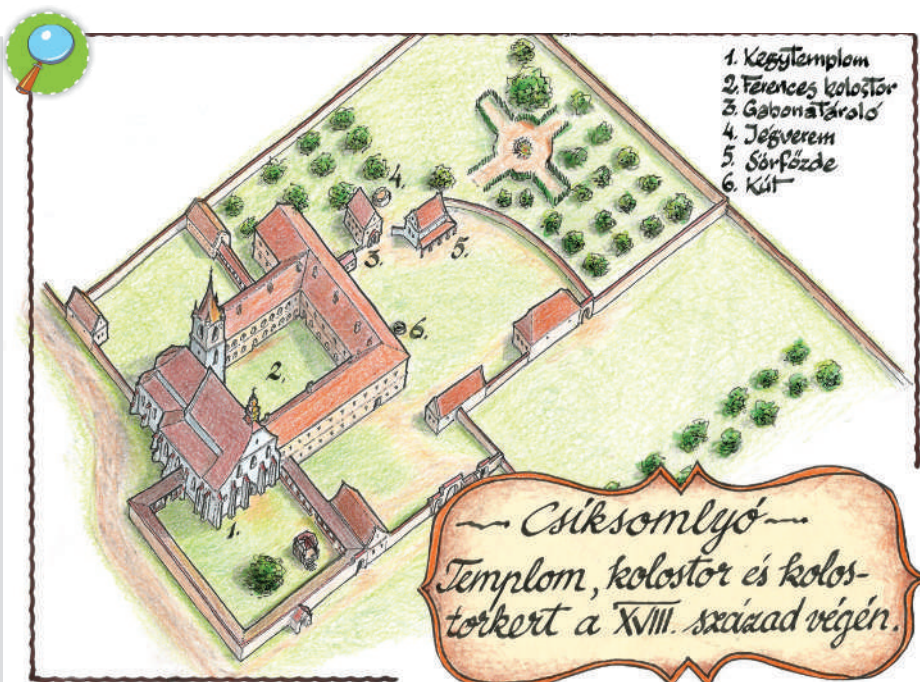
A barokk a reneszánszt követő művelődéstörténeti korszak, amely a 17. század elején, Rómában keletkezett, és innen terjedt el majdnem egész Európában. A művészetben legfontosabb stílusjegyei: mozgalmasság, bonyolultság, szenvedélyesség, (túl)díszítettség. Hatalmas templomok épültek, főleg katolikus környezetben, de hatása a korabeli protestáns épületeken is tükröződik. A barokk festészetben a hangsúly a látványos elemeket tartalmazó, olykor színpadias beállítású alkotásokra tevődött, kihasználva a fény és az árnyék játékát. A festészet legfontosabb témái a bibliai és mitológiai jelek, főúri arcképek voltak.

Magyarországra főként bécsi közvetítéssel érkezett. A templomok többségén hagyma-, ritkábban gúlisakos tornyokat láthatunk, a kastélyok, lakóházak kapui díszesek, a belső tereket képek, szobrok és stukkók díszítik. A legszebbek közé tartoznak a kolozsvári piarista templom (épült 1718–1720 között), amely egyben Erdély első barokk temploma is, vagy a méretei miatt is lenyűgöző nagyváradi római katolikus székesegyház (épült 1752–1779 között).

Barokk kastélyok a gernyeszegei és sáromberki Teleki-kastély, a bonchidai Bánffy-kastély, a zsigódi Wesselényi-kastély, a görgényszentimrei Bornemisza-kastély, a kapjoni Haller-kastély, az erdőszentgyörgyi Rhédey-kastély. A városi paloták közül megemlíthetjük a kolozsvári Bánffy- és a Toldalagi-Korda-palotákat, a nagyszombati Brukenthal-palotát vagy a marosvásárhelyi Toldalagi-palotát.

Fogalomtár

- **ősnymtatvány**
– olyan nyomtatvány, amely a könyvnyomtatás feltalálásától, azaz kb. 1450-től 1500-ig készült, szétszedhető és összerakható betűkkel.
- **stukkó** – elsősorban belső felületek díszítésére használt gipszvakolat.

Magyarország és Erdély a reformkorban (1825–1848)

I. Ferenc király (1792–1835) trónra kerülésekor már javában zajlott a francia forradalom, majd ezt követte a napóleoni háborúk sorozata. A forradalmi eszméktől féltő uralkodó megpróbálta az abszolutizmust újra kiépíteni, ezzel kiváltva a magyar rendek ellenállását.

Az 1800-as évek első harmadára nyilvánvalóvá vált Magyarország elmaradottsága és a széleskörű reformok szükségessége. Magyarország történetében az 1848-as forradalmat megelőző két évtizedet reformkornak nevezik, a modernizációs igény, a fejlődési szándék és az elért megvalósítások miatt. A magyar nemesség felvilágosult, haladó személyiségei mint Széchenyi István, Wesselényi Miklós, Bölöni Farkas Sándor és mások nyugat-európai és amerikai utazásaik során felismerték a reform-

A Magyar Tudományos Akadémia épülete

mozgalom fontosságát, és számos tervet, ötletet, javaslatot fogalmaztak meg, melyekkel a haza elmaradottságát szándékoztak ledolgozni. A tervek főleg az idejétmúlt intézmények felszámolására – jobbágyterhek, nemesi adómentesség, törvény előtti megkülönböztetés –, valamint az ipar és a közlekedés fejlesztésére – gőzgépek alkalmazása, vasútépítés, gőzhajózás – vonatkoztak. A pénzhiány és a Habsburgok ellenkezése miatt azonban a magyar modernizáció nagyon lassan haladt előre.

I. Ferenc 13 év szünet után 1825-ben hívta újra össze a pozsonyi országgyűlést. Itt a nemesség meglegedett régi jogainak védelmével, de napirendre került néhány reformeszmé is, mint az úrbéri viszonyok rendezése vagy a magyar nyelv ügye. Utóbbi kérdésben történt is egy jelentős előrelépés. Ekkor ajánlotta fel gróf Széchenyi István birtokainak egyévi jövedelmét egy „tudós társaság” létrehozására, melynek feladata a magyar nyelv, kultúra és tudomány támogatása: így alakult meg 1830-ban a **Magyar Tudományos Akadémia**. Ettől a dátumtól számítja a magyar történetírás a polgári és nemzeti átalakulásért folytatott küzdelem korszakát, a **reformkort**.

A korszak meghatározó politikusai Magyarországon **Széchenyi István** és **Kossuth Lajos**, Erdélyben **Wesselényi Miklós**. Széchenyi és Kossuth egyetértett abban, hogy az országnak szüksége van a megújulásra, azonban a reformok megvalósításának mikéntjét illetően eltérő álláspontot képviseltek. Ismerkedjünk meg közelebbről életpályájukkal!

Gróf Széchenyi István, Barabás Miklós festménye

Gróf Széchenyi István (1791–1860)
„a legnagyobb magyar”

Édesapja gróf Széchenyi Ferenc, a Magyar Nemzeti Múzeum alapítója. Katolikus vallású, császárhű, főnemesi családból származott – éppen ezért úgy vélte, hogy a reformok csak felülről, a Habsburgok egyetértésével valósíthatók meg. Reformkori tevékenységére nagy hatással voltak 1815–1817 közötti angliai, franciaországi és itáliai utazásai. 1825-ben lett országgyűlési képviselő – Pozsonyban nemcsak a Tudományos Akadémia, hanem a Nemzeti Kaszinó megalapítását is ő szorgalmazta elsőként.

Reformtervei: a magyar gazdaság megerősítése, jobbágyfelszabadítás, törvény előtti egyenlőség, közös teherviselés.

Megvalósításai: a Pestet és Budát összekötő *Lánchíd* megépítésének ötlete; az Al-Duna szabályozása és hajózhatóvá tétele; az első lóversenyek szervezése, fajlovak tenyésztése; a gőzhajózás elindítása a Dunán, a Tiszán és a Balatonon.

Kossuth Lajos

Kossuth Lajos (1802–1894)
„a magyarok Mózesese”

Evangélikus vallású, birtoktalan kisnemesi családból származott. Előbb ügyvédként tevékenykedett, majd 1832-ben mint országgyűlési képviselő kapcsolódott be a politikai életbe. 1841-től a *Pesti Hírlap* szerkesztőjeként cikkeiben élesen bírálta a Habsburg-kormányzatot.

Úgy vélte, Magyarországot nagyobb önállóság illetné a birodalomban, perszonáluniós kapcsolatot kell kialakítani a Habsburgokkal: Magyarországnak joga van ahhoz, hogy saját kormánya, hadserege és önálló pénzügyei legyenek; a magyar adókat nem birodalmi célokra, hanem Magyarország fejlesztésére kell fordítani; fejleszteni kell a magyar ipart, hogy Magyarország ne szoruljon behozatalra. Széchenyi túl merésznek találta Kossuth követeléseit, amelyek a magyarok ellen fordíthatják a császári dinasztiát. Megvalósítása: ő alapította az *Ipari Védegyletet* (1844), melynek tagjai fogadalmat tettek, hogy nem importálnak olyan külföldi terméket, melyet itthon is gyártanak.

Az erdélyi reformkor legfontosabb személyisége ifj. báró **Wesselényi Miklós** (1796–1850) 1821–22-ben barátja, Széchenyi István társaságában utazott Franciaországba és Angliába. Hazatérése után a reformkori ellenzék jeles képviselője lett. 1833-ban jelent meg, valószínűleg Lipcsében, a korban nagy hatású *Balítéletekről* című írása. Példát mutatva erdélyi arisztokrata társainak, birtokain elengedte a jobbágyi terheket, azelőtt, hogy erre törvény kötelezte volna. Korábbi jobbágyait saját pénzén taníttatta, tanfolyamokat tartott nekik a korszerű mezőgazdaságról. Többször élesen bírálta a kormányzatot, ezért perbe fogták és börtönbe zárták, de súlyosbodó szembaja miatt csak két hónapig raboskodott. Végül megvakult, ami megakadályozta abban, hogy részt vegyen az 1848–1849-es eseményekben.

A reformkor idején élt és alkotott **Kölcsey Ferenc** (a *Himnusz* költője), **Erkel Ferenc** (a *Bánk bán* és a *Himnusz* zeneszerzője), **Vörösmarty Mihály** (a *Szózat* írója), **Barabás Miklós** festő, **Bolyai Farkas** és **János** matematikusok, **Kőrösi Csoma Sándor** utazó. A korszakban kiemelt szerepet kapott a magyar nyelv művelése és a nemzeti érzés erősítése. Irodalmi társaságok alakultak, vándor színtársulatok járták az országot, mígnem 1840-re megalakult a **Nemzeti Színház**, egyre több újság és folyóirat hagyta el a nyomdákat, bővült a népiskolák hálózata. A magyar nemzeti mozgalom legfontosabb megvalósítása, hogy 1844-től Magyarországon, 1847-től pedig Erdélyben is a korábbi latin helyett **a magyar lett a hivatalos nyelv**. Ebben a kérdésben egységesek voltak a különböző táborok, a konzervatívok és liberálisok képviselői. Más kérdésekben viszont nagyon megosztottak voltak a különböző irányzatok vezetői.

A reformpolitika sikereit látva **Metternich** császári kancellár (1821 és 1848 között) kemény kézzel próbálta korlátozni az újításokat. Menesztették Kosuthot a *Pesti Hírlaptól*, a vármegyék élére kormánybiztosokat állítottak, akik minden eszközt bevetettek, hogy az országgyűlésbe a bécsi udvar politikáját támogató követeket küldjenek.

Wesselényi Miklós, Barabás Miklós festménye, 1836

Olvasmányajánló

- Tabéry Géza: *Szarvasbika*
- Korda István: *A nagy út*
- Jókai Mór: *Egy magyar nábob*

Filmajánló

- *Egy magyar nábob* (Várkonyi Zoltán, 1966)
- *Kárpáthy Zoltán* (Várkonyi Zoltán, 1966)
- *A Hídember* (Bereményi Géza, 2002)
- *Vadászat angolokra* (Bagó Bertalan, 2006)

Tudod-e?

- Széchenyi István édesapja, Ferenc a reformkort megelőzően rengeteget tett a magyar kultúra szolgálatában. 1802-ben megalapította az Országos Széchenyi Könyvtárat, az ország első kulturális közintézményét (ugyanebben az évben alapította Teleki Sámuel a nevét viselő Tékát Marosvásárhelyen) és a Magyar Nemzeti Múzeumot. Utóbbi harmadik az európai nemzeti múzeumok sorában a londoni British Museum és a párizsi Louvre után.

Forrás

Széchenyi István 1825. november 3-i felszólalása az országgyűlésben a Magyar Tudományos Akadémia alapításáról: *„Nekem itt szavam nincs. Nem vagyok tagja a követek házának. De birtokos vagyok; és ha feláll oly intézet, mely a magyar nyelvet kifejtse, mely avval segítse elő honosainknak magyar neveltetését, jószágomnak egy évi jövedelmét feláldozom reá.”*

Feladatok

1. Melyek voltak a reformmozgalom legfontosabb célkitűzései?
2. Miben egyezett meg, és miben különbözött Széchenyi és Kossuth programja?
3. Keress rá más jelentős erdélyi reformkori személyiségekre, és mutasd be egyikük életútját!
4. Nézz utána, hogy kik ők: „*a legnagyobb magyar*”, „*a magyarok Mózese*”? Miért kapták e jelzőket?
5. Széchenyi mellett Károlyi György gróf is felajánlott 40 ezer forintot az Akadémia alapítására. Olvass utána ki volt ő!

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc

A magyar forradalom kitörése

A forradalom Pesten 1848. március 15-én kezdődött. A 12 pont és a *Nemzeti dal* mozgósítóan hatott. Az uralkodó kinevezte az első felelős magyar kormányt, Batthyány Lajos vezetésével. A Pozsonyban gyűlésező országgyűlés megszavazta a társadalmi és politikai átalakulást biztosító törvényeket: közteherviselés, jobbágyszabadítás és unió.

A pesti események hírére március 20-án idősebb Bethlen János tanácskozást hívott össze Kolozsvárra. Itt kérték az erdélyi országgyűlés összehívását, amely hozzon törvényt a *jogegyenlőség, közteherviselés, unió* és egyéb sürgős kérdésben.

Májusra Erdélyben a jobbágyság megtagadta a hűbéri szolgáltatásokat, legelő- és erdőfoglalásokba kezdett. A jogos jobbágyi sérelmek mellett ebben szerepet játszottak egyes agitátorok, akik azt terjesztették, hogy a császár az erdélyi jobbágyokat is felszabadította, csak a földbirtokosok és a hatóságok titkolják a rendeletet. A helyzetet súlyosbította, hogy a jobbágyok több mint kétharmada román volt, a nemeseket pedig mindenki a magyarokkal azonosította, Bécsnek pedig nem állott érdekében oldani a feszültséget.

Petőfi Sándor a Nemzeti dalt szavalja a Nemzeti Múzeum lépcsőjén

Fogalomtár

- **Mócvidék** – az Erdélyi-szigethegység vidéke, lakói a mócok.
- **agitátor** – politikai uszító

Az erdélyi országgyűlés május 29-én kezdte el a munkálatait. Elsőként az *uniótörvényt* fogadta el, ezzel együtt viszont a vallási és jogegyenlőségről szóló magyar törvény hatályát Erdélyre is kiterjesztették.

Wesselényi figyelmeztette a jobbágyszabadság ellenző konzervatív nemességet, hogy ha ők nem szabadják fel önként a jobbágyaikat, akkor azok Bécsből kapják meg a szabadságot, és az Udvarnák

lesznek lekötve. Így Wesselényinek döntő szerepe volt a *jobbágyszabadság* előkészítésében és elfogadtatásában.

Az első ellenségeskedések

A jobbágyszabadságról szóló törvény megkészt, Erdély románok lakta vidékein már elmérgesedett a helyzet. Mihálcfalván (ahol a Küküllő a Marosba ömlik) a falusiak megtámadták a jobbágyok és a földbirtokos közti vitát kivizsgáló hatóságokat, a kirendelt székely határkatonaság a parasztok közé lőtt. Hamarosan általánossá váltak a román jobbágyok és a magyar hatóságok közti összetűzések. Az erdélyi császári csapatok főparancsnoka Puchner tábornok volt, aki ellenszegülésre biztatta az unióval elégedetlen szászokat és románokat.

A naszói határőrezred lázadása és a szeptemberi balázsfalvi népgyűlés

Urban alezredes – a naszói román határőrezred parancsnoka – augusztusban Bécsből utasítást kapott, hogy a megfelelő időben nyíltan lépjen fel a magyar kormánnyal szemben. Felfegyverezte és feleskette a császárra a hatáskörébe tartozó falvak eleve felizgatót népét. A parasztok megtámadták a nemesi udvarházakat, a református parókiákat. Elfogták, megverték, megalázták a nemeseket, papokat, tisztviselőket, még Wesselényi zsidói kastélyát sem kímélték. A lázadók elől a nemesek a városokba menekültek, a vármegyék és városok önvédelmükre igyekeztek nemzetőrséget szervezni.

A nagyszabadosi székely Román Nemzeti Bizottság szeptember végére Balázsfalvára fegyveres román népgyűlést hívott össze. Ennek hatására, Avram Iancu

vezetésével, megkezdődött a román fegyveres erő felállítása és román közigazgatás kiépítése Erdélyben, amit a császárhű katonai parancsnokság is támogatott.

Polgárháború Erdélyben

Puchner császári tábornok elkezdte összevonni csapatait Szászföldre és lefegyverezni a magyar nemzetőrséget. Október 18-án Puchner kihirdette a hadiállapotot Erdélyben, a magyaroktól feltétel nélküli behódolást követelve. Puchner utasítására a román népfelkelők, a magyar nemzetőr-ségek lefegyverzése okán, megtámadták a magyar városokat, településeket. Voltak viszont az együttélésnek pozitív példái is, így Alvincen október 23-án a román és a magyar közösség egyezséget kötött (amiben jelentős szerepet vállaltak Muntean és Corna helybéli román papok), és be is tartották azt.

November közepén a császári csapatok elfoglalták Kolozsvárt, a magyar forradalom erői csak Háromszéken dacoltak a túlerővel.

1848-49-es nemzetőrök

Tudod-e?

- Zilahon a jobbágyfelszabadító Weselényinek szobrot állítottak.
- 1849. június 19-én érkezett meg a háromszéki, főleg jobbágylákta Alsórákosra annak a híre, hogy az előző naptól kezdve (június 18.) eltörölték a jobbágyságot. A pap meghúzatta a harangot, a mezőről hazatérő emberek pedig a templomi prédikációból tudták meg a jó hírt. Templomozás után közös lakomával ünnepelték a felszabadulást, amit azóta is minden évben június 19-én megismételnek a Szabadság Napja tiszteletére.

Kérdések – feladatok

1. Milyen hatása volt a március 15-i eseményeknek az erdélyiekre?
2. Mivel magyarázható a szászok magatartása?
3. Hogyan győzte meg Wesselényi az erdélyi országgyűlés konzervatív többségét a jobbágyfelszabadítás szükségességéről?
4. Milyen szerepe volt a mihálcfalvi összetűzésnek?
5. Miről döntött a szeptemberi balázsfalvi román népgyűlés?

Esettanulmány: Az agyagfalvi székely nemzeti gyűlés és Háromszék sikeres ellenállása

Székely Nemzeti Gyűlés Agyagfalván

1848. október 16-ára Agyagfalvára összehívták a székely nemzetgyűlést. Ennek célja egy székely katonai tábor megszervezése, a székely szabadságjogok visszaszerzése volt.

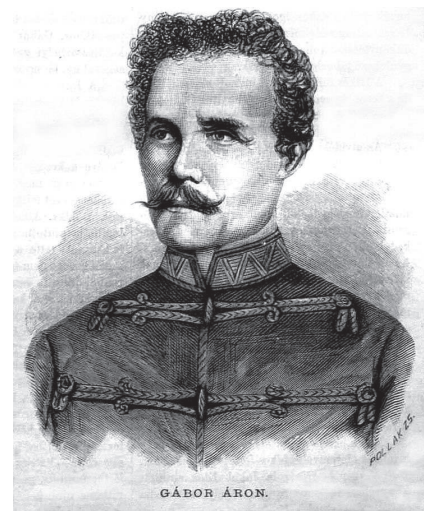
A Mikó Imre ideiglenes guberniumi elnöklésével zajló nemzetgyűlésen 60-70 000 fő vett részt, részben fegyveresen. Kimondták a Székelyföld lakói közötti jogegyenlőséget, a székely határőrség elszakadását az osztrák katonai parancsnokságtól, felesküdtek a magyar kormányra és alkotmányra, biztosították békés szándékukról az erdélyi románokat és szászokat.

A gyűlés második napján, az Erdély belsejéből érkező polgárháborús események hírére döntöttek a katonai táborra alakulásról. A székely tábor október 24-én elindult Marosvásárhely felé, visszafoglalta Urban alezredes csapataitól Szászrégent. De november elején a székelyeket szétszórták a Szebenből küldött, tüzérséggel felszerelt újabb császári csapatok, majd a császári katonaság elfoglalta Székelyföld nagy részét.

Ellenállás Háromszéken

Berde Mózes háromszéki kormánybiztos irányításával Háromszék már október utolsó hetében készült az önvédelemre. Ennek megszervezésére több székgyűlést tartottak Sepsiszentgyörgyön. A november 16-i gyűlésen a határőrezredek volt katonatisztjei kifejtették, hogy tüzérség és lőszer nélkül semmi esély nincs a túlerővel szembeni ellenállásra.

Gábor Áron ígéretet tett a gyűlésen, hogy ágyúkat fog önteni. Két hét múlva Sepsiszentgyörgy főterén sikeresen kipróbálták Gábor Áron első ágyúit. Közadakozásból megteremtették a háromszéki haderő felfegyverzéséhez, élelmezéséhez és ruházkodásához szükséges keretet. A csupán 100 000 lakosú Háromszék 10 000 fegyverest állított ki. Az ágyúk öntéséhez sok település önként ajánlotta fel temploma harangját.

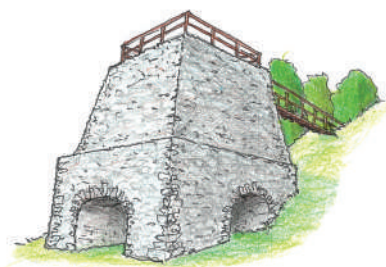

A háromszéki székelyek szülőföldjüket védték a jobban felszerelt császári csapatokkal szemben. Az első győztes csatákat (Árapatak és Hídvég térségében) jórészt Gábor Áron első két ágyúja döntötte el a székely nemzetőrök javára. Több ütközetben vívott kemény harcok árán a székelyek megakadályozták, hogy a császári katonaság elfoglalja Háromszéket. **Gál Sándor** lett Háromszék katonai vezetője, a korábbi határőrtisztek egy részét félreállították megbízhatatlanságuk miatt.

Az agyagfalvi székely nemzeti gyűlésen a szokhoz és románokhoz intézett felhívásból:

„A székely nép a testvériesség karjaival kész magához csatolni minden fajú és vallású nemzetet, s ha bármelyiknek szabadsága megtámadtatik, utolsó csepp véréig oltalmazandja, a székely nemzet a kivívott új szabadságának (mindamelletts is, hogy részére semmit sem nyert) őszintén örvend, s annak védelmére segédkezet nyújt.”

☞ bodvaji várháromor
(Magyarhermány mellett)

Fogalomtár

- **muníció** – lőszer
- **arsenál/arsenál** – fegyverraktár vagy fegyvergyár

Potré

Gál Sándor (1817–1866), a csíki székely határőrezred tisztje 1848-ig, az erdélyi honvédség szervezője, majd a székely haderő vezérkari főnöke, a háromszéki önvédelmi alakulatok parancsnoka. Vezetésével, Bem seregéhez csatlakozva, a székely csapatok részt vettek a császáriak által elfoglalt Erdély felszabadításában. Bem tábornok előbb ezredesi, majd tábornoki rangra emelte. A zsidói fegyverletétel után (1849. augusztus 25.) bujdosott, majd külföldre menekült. Isztambulban, Londonban, majd főleg Itáliában élt. 1860-ban alapító tagja volt az Olaszország egyesítéséért küzdő magyar légióknak.

Tudod-e?

- A háromszéki ellenállás megakadályozta, hogy a császári csapatokat Erdélyből a magyarországi hadszíntérre küldhessék.

Kérdések – feladatok

1. Mi volt Háromszék szerepe 1848 végén és 1849 elején?
2. Ismered-e a „Gábor Áron rézágyúja...” kezdetű dalt? Mi okból születhetett a nóta?
3. Keressetek olyan Petőfi-verseket, amelyek a székelyek hősiességét emelik ki a szabadságharc idején!
4. Olvassátok el Jókai Mór *A kőszívű ember fiai* című regényét!

1848 őszétől a forradalom bukásáig

Bem tábornok az erdélyi hadak élén

Kossuth a Honvédelmi Bizottmány vezetőjeként, 1848 december 1-én nevezte ki Bem tábornokot az erdélyi hadak főparancsnokává. Bem Nagyváradról kiáltványban fordult Erdély lakóihoz magyar, német és román nyelven, amelyben a jogegyenlőség, vallási és nemzetiségi egyenrangúság mellett foglalt állást. A korábban legyőzött erdélyi sereg-részeket összegyűjtötte, újjászervezte, vissza-

adta önbizalmukat. Visszaverte a Nagyváradot támadó császáriakat, és ellentámasztásba lendült; Dés visszafoglalása után, december 25-én Bem csapatai bevonultak Kolozsvárra. Innen Beszterce irányába támadott, Urban alezredest legyőzte, és kiűzte Erdélyből.

Bem serege januárban felszabadította Marosvásárhelyt, majd Gálfalvánál legyőzte Puchner tábornok főerőit. A császáriak az oroszok támogatását kérték, a Havasalföldet megszálló orosz csapatok egy része be is vonult Dél-Erdélybe (Brassóba és Szebenbe).

1849 januárjában a román népfelkelők megszállták Nagyenyedet és néhány környező magyar falut. Enyeden a kollégiumot és a házakat felgyújtották, a templomokat feldúlták, a város lakosságának jelentős része odaveszett.

Erdély teljes felszabadítása

Bem kisebb erővel rendelkezett, mint a császári csapatok, román népfelkelők és az orosz egységek. De Bem tábornok tehetségének és katonái elszántságának köszönhetően sikerült elfoglalni Nagyszeben, majd csaknem egész Erdélyt felszabadítani. Bem seregéhez csatlakoztak a korábban Háromszéket védő székely egységek is. Csupán két igen jól erődített vár, Gyulafehérvár és Déva, valamint a román népfelkelők által

FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC (1849. FEBRUÁRIG)

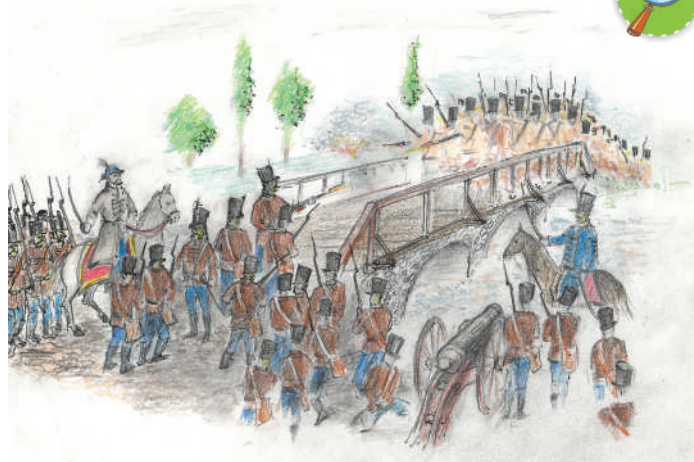

védett, természetes erősségnek számító Érchegység maradt a császáriak kezén.

Az erdélyi sereg a Bánság felszabadítására indult, hogy ezzel is könnyítsen a magyar seregek helyzetén, amelyek ekkoriban kezdték meg dicsőséges tavaszi hadjáratukat.

Közben Ferenc József, az új császár, segítséget kért az orosz cártól. Ezért 1849 áprilisában a magyar országgyűlés kimondta a Habsburgok trónfosztását, s Magyarország függetlenségét.

A piski csata

Román-magyar megbékélési kísérletek. Orosz beavatkozás, forradalom vége

Az **első román-magyar megbékélési kísérlet** főszereplője Ioan Dragoș, a magyar országgyűlés belényesi képviselője volt, de sajnálatos módon nem járt sikerrel, sőt maga is odaveszett. Később, a Havasalföldről menekült román forradalmárok: Nicolae Bălcescu és Cezar Bolliac is közvetíteni próbáltak Kossuth és Avram Iancu között. Ez alapján született meg 1849. július 14-én a román–magyar **Megbékélési Tervezet**. Avram Iancu megígérte a semlegességet. Két héttel később a magyar országgyűlés elfogadta a románok elvárásait is figyelembe vevő Nemzetiségi törvényt, amelyet már nem sikerült alkalmazni a forradalom leverése miatt.

A császár és a cár egyezsége nyomán mozgósított orosz csapatok

FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC (1849. MÁRCIUSTÓL)

Fogalomtár

- **Honvédelmi Bizottmány** – a Batthyány-kormány szeptemberi lemondása után alakult, a kormányzati feladatokat betöltő szerv.

Lüders tábornok vezetésével június 19-én nyomultak be Erdélybe. Az orosz főszereg Brassóba, majd Székelyföldre nyomult, ahol a háromszékiek ismét elkeseredett ellenállást fejtettek ki. Kökösnél elesett Gábor Áron.

1849. július 31-én Bem tábornok Segesvárnál megütközött a többszörös túlerőben lévő orosz-osztrák sereggel, és vereséget szenvedett. Ebben a csatában, menekülés közben tűnt el Petőfi Sándor, aki ekkoriban Bem segédtisztjeként szolgált. Bem még megpróbálta összegyűjteni seregei maradványát, és további csatározások után a Bánságba vonult, ahol Temesvárnál megvívta utolsó ütközetét. Itt a magyar forradalom főszerege vereséget szenvedett az oroszoktól. Bem előbb Havasalföldre menekült, majd tovább török földre.

Tudomást szerezve a világsi fegyverletételről (augusztus 13.), az erdélyi magyar forradalmi csapatok is letették a fegyvert.

Legutoljára augusztus 25-én Zsibón, az erdélyi sereg maradvány Kazinczy Lajos vezetésével adta meg magát az oroszoknak. Az orosz csapatok átadták foglyaikat a császáriaknak, akik kegyetlen megtorlást alkalmaztak velük szemben.

Kozák
dzsidárok
(korabeli ábrázolás nyomán)

Az aradi vértanúk

Fegyvergyártás Nagyváradon a szabadságharc idején

1848 előtt (a Habsburg-korban) Magyarországon nem gyártottak fegyvert, ezért a forradalmi kormány külföldről próbált fegyvereket vásárolni, illetve megszervezni Pesten a fegyvergyártást. 1848 decemberében a pesti fegyvergyárakat Nagyváradra költöztették Láhner György ezredes irányításával (ő az aradi vértanúk egyike). Nagyváradon 1849. január végére készültek el az első fegyverek, ettől fogva folyamatosan gyártották a puskákat, lőszert, puskaport, szuronyokat, kardokat, egyenruhát. A szabadságharc

végig heti 4000 katona számára szükséges teljes hadfelszerelést sikerült itt előállítani. A közeli Pecszenyben ágyúöntőde működött.

Életrajz

Bem József – Józef Bem (1794–1850) lengyel tüzértiszt és szabadságharcos. A lengyelek 1830–1831-es szabadságharcának leverése után külföldre menekült. 1848-ban előbb a bécsi forradalom résztvevője, majd annak bukása után érkezik Magyarországra. Kossuth kinevezte az erdélyi honvédsereg főparancsnokává. Bem tábornok parancsnoksága alatt sikerült felszabadítani Erdélyt. Számos csatában vezette győzelemre katonáit, akik nagyon kedvelték a legendás hírű „Bem apót”. A szabadságharc bukása után Törökországba menekült, és ott halt meg.

Tudod-e?

- 1849 áprilisában a debreceni országgyűlés kimondta a Habsburg dinasztia magyarországi trónfosztását.
- A világsi fegyverletétel nyomán a honvédsereg főtisztjeit a császáriak hadbírószék elé állították, közülük 13-at 1849. október 6-án Aradon kivégeztek. Őket nevezzük **aradi vértanúknak**. Kivégzésük azért váltott ki közfelháborodást, mert az akkor általános hadi szokás szerint a fegyvert letevő katonákat, tiszteket nem szabadott kivégezni. A 13 aradi vértanú: Aulich Lajos, Damjanich János, Dessewffy Arisztid, Kiss Ernő, Knézich Károly, Lahner György, Lázár Vilmos, Leiningen-Westerburg Károly, Nagysándor József, Pöltenberg Ernő, Schweidel József, Török Ignác, Vécsey Károly.

Kérdések-feladatok

1. Mikortól és kinek a megbízásából lesz Bem az erdélyi seregek főparancsnoka?
2. Miért volt szükség a román-magyar megbékélésre 1849-ben?
3. Nézz utána Petőfi 1849-es erdélyi szereplésének!
4. Párban dolgozva az interneten vagy az elektronikus könyvtárban keressétek meg, hogy a szabadságharc idején hol folyt fegyvergyártás Erdélyben vagy annak közelében, és ezeket a helyeket rajzoljátok fel egy térképre!
5. Van-e településeken (a környékén) 1848-as emlékhely, emlékmű? Ha igen, milyen eseményhez, személyhez kötődik?

A forradalomtól a dualizmusig (1849–1867)

1849 nyarától úgy tűnt, minden elbukott, amiben a forradalmárok 1848 márciusában hittek és bíztak. Megtorlás következett, végrehajtója az itáliai kegyetlenkedései miatt már hírhedt Julius Jakob Haynau osztrák tábornok volt, a „bresciai hiéna”, Magyarország teljhatalmú katonai parancsnoka. Rémuralma alatt végeztek ki 1849. október 6-án az aradi 13 vitézt, valamint Pesten Batthyány Lajost, az első felelős magyar miniszterelnököt. Rajtuk kívül másfélszáz további halálos ítéletet hoztak, és több, mint ezer személyt súlyos börtönbüntetéssel sújtottak a rögtönítélő haditörvényszékek. Egykori honvédek tízezreit sorozták be kényszerrel a császári hadseregbe. Sok volt forradalmártávollétében, jelképesen akasztottak fel. Városokat, iskolákat kényszerítették nagy összegű hadisarc fizetésére, felszámolták a székely határőrezredeket. A kegyetlenkedések nemzetközi szinten is megbotránkozást keltettek, az angol és francia kormány, valamint I. Miklós orosz cár hasztalan igyekeztek közbenjárni, amnesztiát kieszközölni.

Haynau menesztése után az Alexander Bach belügyminiszter nevéhez fűződő önkényuralom és birodalmi központosítás kezdődött. A forradalom és szabadságharc után birodalmi tartományokként kormányzott Magyarországot és Erdélyt szétválasztották, és kerületekre osztották, amelyeket katonatisztek, később polgári tisztviselők irányítottak. Az országgyűlést nem hívták össze, megszűnt a helyi önkormányzat. A közigazgatásba a birodalom távolabbi részeiről hoztak hivatalnokokat (Bach-huszárok), büntették a nemzeti jelképek használatát, erőteljes németesítés kezdődött. Az újonnan szervezett csendőrség (zsandárok), a cenzúra, a titkosrendőrség és a besúgóhálózat tovább súlyosbította a helyzetet. A korábban Habsburg-párti nemzetiségek csalódtak, korabeli mondás szerint a nemzetiségek azt kapták jutalmul, amit a magyarok büntetésül: az önkényuralmat.

Eluralkodott a passzív ellenállás: kijátsozták a rendeleteket, az adófizetést, a katonai szolgálat teljesítését. Divat volt a „Kossuth-szakáll” és a magyaros viselet. Megvetették, társaságaikból kizárták mindazokat, akik együttműködtek a császáriakkal. 1855-ben Vörösmarty Mihály, majd 1860-ban Széchenyi István temetésén óriási tömegek vettek részt tüntetően. 1860-ban először emlékeztek ünnepélyesen március 15-re, a rendőrség és a katonaság közbeavatkozásának halálos áldozata is volt. Ebben a korszakban vált a társadalom szimbolikus vezéregyéniségévé Deák Ferenc Magyarországon és Mikó Imre Erdélyben. Néhány, az 1848-as

ERDÉLY KÖZIGAZGATÁSA (1854–1861)

forradalomban elért eredmény, például a jobbágyfelszabadítás, a törvény előtti egyenlőség, a közteherviselés megmaradt.

A 19. század második felében a Habsburg Birodalom a krími háborúban elvesztette orosz szövetségését, 1859-ben Észak-Itáliában, 1866-ban a poroszoktól szenvedett vereséget, ezáltal kiszorult a német egyesítési folyamatból. A birodalom bel- és külpolitikai nehézségei, az ellenállásba belefáradó magyar társadalom és a külföldi magyar emigráció sikertelensége felerősítette a két fél kompromisszumkészségét.

Életrajzok

Deák Ferenc (1803–1876), a „haza bölcse” Zala megyében kezdte politikai pályafutását. 1848-ban igazságügyi miniszter lett, majd 1849 januárjában visszavonult, a passzív ellenállás vezető személyisége lett. Az 1865. áprilisi, ún. *Húsvéti cikkében* megfogalmazott elvek mentén zajló tárgyalások nyomán 1867-ben létrejött a magyar-osztrák kompromisszumos kiegyezés. A Monarchiában nem vállalt kormányzati szerepet, pártvezetőként tevékenykedett tovább.

gróf Mikó Imre (1805–1876) Erdély és Magyarország uniójáért, a jobbágyfelszabadításért szállt síkra. 1848 decemberétől 1849 októberéig az osztrákok Olmützben tartották őrizetben. 1859-ben Sepsiszentgyörgyön református kollégiumot alapított, támogatta az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakulását. 1861-ben Erdély főkormányzója lett, de a bécsi udvar magyarellenessége miatt lemondott. 1867. február 20-tól közmunka- és közlekedésügyi miniszter lett Andrássy Gyula kormányában. Támogatta a kolozsvári egyetem megalapítását.

Feladatok-tevékenységek

1. Olvasd el az alábbi szemelvényt, és válaszolj az alábbi kérdésekre!
„A magyarok háromszáz év óta mindig lázadók [...] Én vagyok az az ember, aki rendet fog teremteni. Nyugodt lelkiismerettel lövetek agyon százakat is, mert szilárd meggyőződésem, hogy ez az egyetlen mód intő példát szolgáltatni minden jövő forradalomnak.”
  - 1a. Ki írhatta az idézett levélrészletet?
  - 1b. Milyen lázadásokra utal?
  - 1c. Egy képzeletbeli tárgyaláson mivel lehetne megvádolni a levél íróját?

2. Alább az önkényuralom börtönlakóinak vallomásaiból olvashattok:

„A nedves, jéghideg kazamata penészszagú. Fázunk, a tüdők nehezen bírja ezt a nyirkos és romlott levegőt. Szemünk fáj az örökös félhomályban. Mintha sírban volnánk már.” (Neubauer János, olmützi fogoly)

„Csak testem érzi a kint; Lelkem most is szabad: Csillagpalástba vonta A tiszta öntudat. A sorvasztó rabságot Mosolygva hordozom Éretted, szent szabadság! Éretted, drága hon!” (Medgyesi Lajos)

2a. Milyen állapotok uralkodtak a császári börtönökben?

2b. A foglyokat megtörte-e a börtön? Megbánták-e részvételüket a szabadságharcban?

Fogalomtár

- **amnesztia:** büntetés elengedése, kegyelem
- **emigráns:** kivándorló, külföldi száműzetésben lévő személy
- **kompromisszum:** olyan megállapodás, amelyben az érintett felek engedményeket tesznek

Könyv- és filmajánló

- Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai*
- *A kőszívű ember fiai* (Várkonyi Zoltán, 1965)

Esettanulmány: Az 1867-es osztrák–magyar kiegyezés

A katonai vereségektől és diplomáciai kudarcoktól megviselt birodalom megmentése érdekében I. Ferenc József császár rákényszerült, hogy újragondolja a magyarokkal kapcsolatos politikáját. 1859-ben leváltották a népszerűtlen Bachot.

A Pesten 1861-ben ismét üléselő magyar országgyűlést az uralkodó feloszlatta, mivel az ragaszkodott az 1848. áprilisi törvényekhez, „nem engedtek a ’48-ból”.

1861 és 1865 között a magyar fél és a bécsi udvar is a másik résztől várta a kompromisszumot. A költséges abszolutizmus, illetve a külpolitikai sikertelenségek miatt Ferenc József és a passzív ellenállásba belefáradt magyarok az 1860-as évek közepétől tárgyalásokra kényszerültek. Deák Ferenc és társai, Magyarország egysége és a törvényesség helyreállítása fejében elfogadták a birodalom fenntartását. 1865 decemberében a Kolozsvárra összehívott erdélyi országgyűlés Erdély és Magyarország egyesülése mellett foglalt állást.

Az osztrák és magyar fél közötti kiegyezés 1867-ben következett be, a Habsburg birodalom átalakult Osztrák–Magyar Monarchiává.

ERDÉLY KÖZIGAZGATÁSA (1861–1867)

Erdély az Osztrák–Magyar Monarchiában (1867–1914)

A dualizmus intézményrendszere, politikai és társadalmi élet

Az elvileg egyenrangú Ausztria és Magyarország szövetségéből álló dualista (kettős) monarchiának I. Ferenc József császár és király személyében (1867. június 8-án koronázták magyar királlyá) közös volt az uralkodója, a külügy, a hadügy és részben a pénzügy. Mindkét országnak saját fővárosa (Bécs és [1873-tól] Budapest), kormánya és közigazgatása volt. A magyar kormányt kezdetben Andrássy Gyula miniszterelnök vezette. Az uralkodó közvetlen alárendeltségébe tartozott a közös hadsereg (K.u.K.), de volt önálló osztrák (Landwehr) és magyar haderő (Honvédség) is, nemzeti minisztériumok irányítása alatt. A kompromisszumos megoldásnak osztrák és magyar oldalon egyaránt voltak ellenzői is.

A kiegyezést követően Erdély fokozatosan integrálódott Magyarország kereteibe. 1876-tól átalakították Erdély korábbi közigazgatási rendszerét. Néhány megye összevonásával, a székes és szász székek sajátos jogállásának felszámolásával és kisebb-nagyobb területi módosításával 15 erdélyi vármegye jött létre.

A 19. század második felének változásai nyomán átalakult Magyarország társadalma. A gazdasági hatalmat a jelentős vállalkozókból, bankárokból álló nagypolgárság, a „pénzarisztokrácia” birtokolta. A politikai életben, hadseregben a nagybirtokos főnemesi családok, az „ősi arisztokrácia” játszott vezető szerepet.

A következő szintet a jómódú, 100–1000 holdas birtokos középnemesség

*Gr. Andrássy Gyula miniszterelnök
(Benczúr Gyula festménye)*

MAGYARORSZÁG AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIÁBAN (1867–1918)

és a vagyonos polgárság alkotta, növekedett a középosztályt alkotó értelmiségiek (pl. papok, orvosok, tanárok, mérnökök, ügyvédek), hivatalnokok, kis- és középvállalkozók aránya. Érdekes színfolt volt az ún. dzsentrik „úri középosztálya”, ők általában birtokukat vesztett, *eladósodott nemesek voltak*. Rokoni támogatásból, házasságból származó jövedelemből, de többségük – gyermekeit tanítatva – hivatali fizetésből igyekezett fenntartani elődei életmódját.

A polgárság legnépesebb csoportja az alacsony beosztású hivatalnokokból, vasutasokból álló, a saját műhelyében, boltjában egyénileg, családtagjaival vagy segédekkel dolgozó kispolgárság volt.

Az ipar fejlődése következtében folyamatosan nőtt a munkásság aránya. A szakmunkások közül sokan a Monarchia fejlettebb területeiről vagy külföldről érkeztek, jövedelmük tisztes életkörülményeket biztosított. A képzetlen segédmunkások jóval szerényebben éltek, sokan nyomorogtak.

Az ország népességének kb. 2/3-át a 100 hold alatti területen gazdálkodó kiscgazdák, az 5 holdig terjedő „törpegazdaság”-ból élő szegényparasztek és a földnélküli zsellérek, napszámosok, bérmunkások tömegei alkották.

A társadalmi változások eltérően jelentkeztek a Monarchia különböző területein. Az osztrák és cseh részekén, valamint Magyarország egyes területein, főként Budapesten a polgárosodás mértéke előrehaladottabb volt. Ausztria-Magyarország peremterületei, például Galícia, Bukovina, Felvidék egyes részei, az erdélyi Mezőség, illetve Székelyföld sajátos helyzetben voltak.

A székely kérdés

A Székelyföldön élő mintegy félmillió ember kb. 10-11%-a volt városi. A vidéki lakosság kedvezőtlen természeti adottságú és hiányos felszereltségű családi birtokai csak részben fedezték a szükségleteket. A jövedelmet a közbirtokossági erdők, legelők pótolták, viszont a tagosítás és arányosítás miatt sok falusi család maradt az innen származó jövedelemkiegészítés nélkül.

A székely városok iparosai egyenlőtlen versenyben voltak az osztrák és cseh gyári termékekkel. A Románia és a Monarchia közötti 1875-ös kereskedelmi szerződés

egy időre felvásárló piacot biztosított a székely termékek számára, de ezt 1886 után, a román–osztrák–magyar vámháború miatt a székely iparosok elvesztették.

A 19. század utolsó évtizedeiben szerény gyáripar kezdett kibontakozni, elsősorban Marosvásárhelyen, kisebb mértékben Sepsiszentgyörgyön, Székelyudvarhelyen, Csíkszeredában és Gyergyószentmiklóson. Balánbányán és Szentkeresztbányán ércfeldolgozó üzemek jöttek létre.

A falvak túlnépesedése, az elégtelen vasúthálózat miatt elmaradó befektetések és a munkalehetőségek a székelyek tömeges kivándorlásához vezettek, főleg Romániába és az Egyesült Államokba. 1902-ben, a csíktusnádi Székely Kongresszuson értelmiségiek, tisztségviselők, írók és politikusok keresték a megoldásokat a székelység problémáira. A kongresszus után kezdődő állami program („székely akció”) keretein belül gazdakörök jöttek létre, a cselédeket az ország belseje felé irányították, háziipari tanfolyamokat szerveztek, szövetkezetek alakultak. A tőkehiány, illetve a vezetők közötti ellentétek miatt a tartós megoldások helyett csak részeredmények születtek.

Feladat

1. Véleményetek szerint a Habsburgokkal történt kiegyezés, a birodalom fenntartása kárára vagy hasznára volt a magyarságnak? Miért?

Székely kivándorlók Romániában

Fogalomtár

- **1 hold** – 0,57 hektár
- **közbirtokosság:** közös tulajdonban levő erdők, legelők használatának szabályozására az érintettek által létrehozott társulás, amely saját szabályzat alapján működött.
- **tagosítás:** birtokrendezési művelet, melynek során a gazdák több, szétszórt darabból álló birtokait összevonják egy tagba (terület), úgy, hogy az új birtok értéke azonos legyen a régi szétszórtéval
- **arányosítás:** közös birtok több tulajdonos közötti felosztásakor az egyes tulajdonosokra eső birtokrészek megállapítása
- **ipartestület:** az 1872. évi ipartörvényvel megszüntetett céhrendszer után az iparosok először ipartársulatokba, majd ipartestületekbe szerveződve tevékenykedtek.

A nemzetiségi kérdés

A kiegyezéskori Magyarországot az etnikai sokszínűség jellemezte: délen jelentős számban éltek szerbek, a Felvidéken, Budapesten és az Alföldön szlovákok, az észak-keleti országrészben ruszinok. A német közösségek közül az erdélyi szászok erős identitástudattal, fejlett és autonóm intézményrendszerrel, alapos gazdasági háttérrel rendelkeztek. A legjelentősebb

létszámú nemzetiséget a Bánságban, Partiumban, Máramarosban és Erdélyben élő, közel hárommilliós románság alkotta. A jogilag Magyarországhoz tartozó Horvátországnak széleskörű autonómiája volt, de a horvátok is elégedetlenek voltak a helyzetükkel.

1868-tól a magyarországi nemzetiségek helyzetét az akkori Európában szinte egyedülálló törvény szabályozta. A jogszabály az ország minden állampolgárát a magyar politikai nemzethez tartozónak nyilvánította. A nemzetiségek számára lehetővé tette az anyanyelvük használatát az igazságszolgáltatásban, az oktatásban, az egyházban, kiépíthették saját intézményrendszerüket. A törvény alkalmazását nehezítette, hogy több magyar politikus sokallta, míg a nemzetiségek kevésnek tartották a törvényben foglalt jogokat.

E problémákat enyhítendő, az I. világháború előtti években Tisza István miniszterelnök eredménytelenül tárgyalt a Román Nemzeti Párttal. A helyzetet nehezítette Ferenc Ferdinánd trónörökös, aki a nemzetiségekre támaszkodva szerette volna újjászervezni a Monarchiát.

Esettanulmány: Gazdaság a kiegyezés korában

Az 1867 utáni évtizedekben is a mezőgazdaság maradt a magyar gazdaság alapja. A hagyományos gabonafélék mellett nagyobb mértékben kezdtek termesztetni a zöldség- és gyümölcsféléket, valamint az ipari növényeket, terjedt a gépesítés is, leginkább a cséplésnél. Erdélyben kisebb magánbirtokokon folyt a gazdálkodás, ezek jövedelmeit a főleg legelőkből és erdőkből álló közbirtokokból egészítették ki.

A külföldi, majd a hazai (például mezőgazdasági termékekkel való kereskedelemről származó) tőke számos vállalat megjelenését eredményezte. Fellendült a malomipar (Budapesten, Temesváron, Aradon), fejlődött a konzerv-, a cukorgyártás; Nagyváradon,

AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA NÉPEI (1910)

